

ŠPORT A ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

SPORTS AND THE ENVIRONMENT

Monika ORLIKOVÁ

Abstrakt

Šport tvorí neoddeliteľnú súčasť ľudského života a je chápaný ako fenomén, ktorý kladne vplyva na kvalitu života človeka. Klimatické zmeny, ktoré sa neustále zhoršujú pod rôznymi vplyvmi upriamujú pozornosť na otázku ako vplyva šport na životné prostredie. Cieľom príspevku, ktorý má charakter teoretickej štúdie, je preto priblížiť bazálne teoretické poznatky z oblasti vplyvu športu na životné prostredie a taktiež upozorniť na udržateľnosť v športe.

Kľúčové slová ŠPORT. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE. UDRŽATELNOSŤ V ŠPORTE.

Abstract

Sport forms an integral part of human life and is understood as a phenomenon that positively affects the quality of person's life. Climate change, which is constantly worsening under various influences, draws attention to the question of how sport affects the environment. The aim of the paper, which has the character of a theoretical study, is therefore to present basal theoretical knowledge in the field of the impact of sport on the environment and also to draw attention to sustainability in sport.

Keywords SPORT. ENVIRONMENT. SUSTAINABILITY IN SPORTS.

ÚVOD

Životným prostredím rozumieme prostredie, ktoré zabezpečuje primárne podmienky pre základné biologické funkcie živého organizmu (Noskovič, 2007). Stred'anský (2010) definuje životné prostredie ako miesto, kde pôsobia všetky vonkajšie a vnútorné činitele umožňujúce človeku v danom prostredí normálny vývoj.

V materiáloch UNESCO je možné nájsť tri rozdielne prístupy k objasneniu životného prostredia. Najstaršia a aj najakceptovanejšia je definícia z roku 1967 od nórskeho profesora S. Wika, podľa ktorého životné prostredie je tá časť sveta, s ktorou je človek vo vzájomnom pôsobení, ktorú používa, ovplyvňuje a ktorej sa sám prispôsobuje. Ďalšou možnosťou je definovať životné prostredie ako súhrn vecí, podmienok a vplyvov, obklopujúci každý živý organizmus a pôsobiaci na jeho fyzický rozvoj. Ide o formuláciu, na ktorej sa v roku 1970 zhodla EHK OSN. Treťou možnosťou je definovať životné prostredie ako miesto, v ktorom sa realizuje pôsobenie všetkých vonkajších aj vnútorných činiteľov v takej miere, ktorá umožňuje živému organizmu (jedincovi, populácii) toho istého druhu v tomto prostredí žiť, vyvíjať a rozmnožovať sa (Stred'anský, 2010).

Sociálne vedy akceptujú fakt, že človek je fixovaný na prostredie, ktoré ho obklopuje, a v ktorom žije. Práve toto prostredie výrazne vplyva na jeho prácu a využívanie voľného času (Doležal, Málek, 2000). Celkový vzťah ľudských aktivít a ochrany životného prostredia predstavuje v súčasnosti čoraz väčší problém právneho, ekonomického a politického významu. Životné prostredie je chápané ako verejný statok, a preto jeho poškodenie má výrazné dopady pre celú ľudskú spoločnosť (Korauš, 2012). Úroveň znečistenia životného prostredia výrazne ovplyvňuje stav a kvalitu života ľudí a podieľa sa predovšetkým

aj na úrovni jeho zdravotného stavu (Antalová, Horváthová, 2018). Podľa Čermáka et al. (2008) všetky zásahy človeka do životného prostredia v súčasnosti sú tak výrazné, že negatívne vplyvajú na existenciu človeka na Zemi. Pôsobenie daných zásahov býva rozsiahle, a preto treba ich účinky posudzovať globálne.

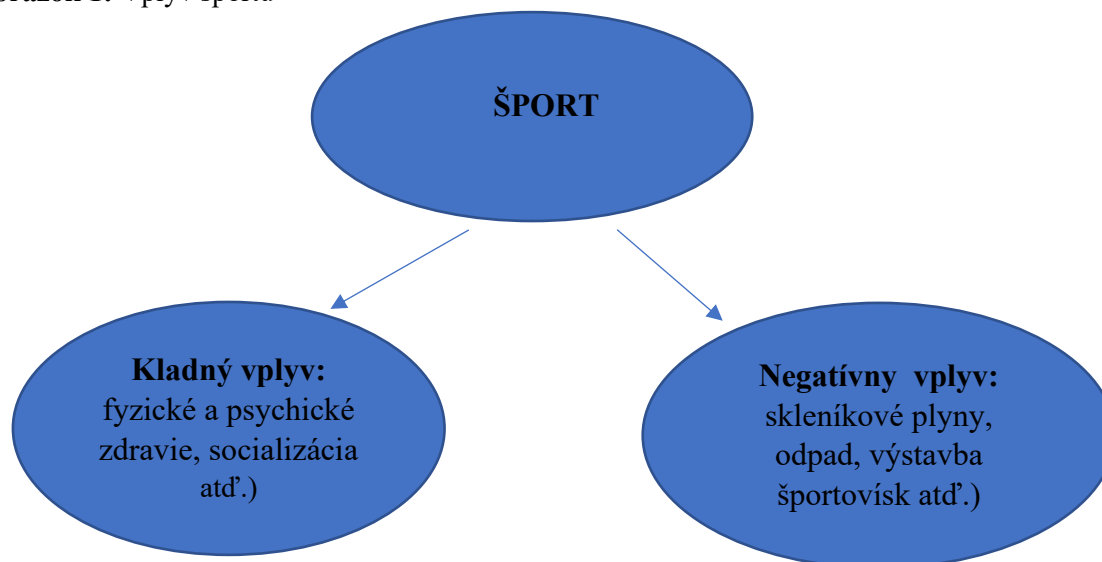
Problematika prostredia vždy nejakým spôsobom rezonovala v sociálnej práci, pričom v určitých časových obdobiach táto téma v profesii stagnovala. Práve zhoršujúce sa životné prostredie oživilo záujem sociálnych pracovníkov a pracovníčok o túto problematiku. Životné prostredie sa stalo konceptom, ktorý sa ustálil v sociálnej práci natoľko, že v súčasnosti je pokladané za legitímnu súčasť teoretického záujmu a praktického výkonu sociálnych pracovníkov a pracovníčok. (Levická, 2023).

V rámci globálneho diskurzu je kríza životného prostredia najčastejšie spájaná s hospodárskou činnosťou človeka a len ojedinele sa upriamuje pozornosť na iné oblasti spoločenského života, ktoré by mohli mať negatívny dopad na životné prostredie.

Jednou z týchto oblastí je šport, ktorý zastáva v spoločnosti významné miesto. Na šport môžeme nazerať z dvoch pohľadov – súkromného (šport pre dosiahnutie vlastného zdravia) a verejného (šport pre priemysel v hodnote niekoľkých miliárd) (Ferrer, 2023). Šport je jedným z najobľúbenejších odvetví na planéte. Športovcom, tímom a fanúšikom ponúka silné emócie. Vďaka nemu pociťujú šťastie, hrdosť a prestíž. Je to jedna z najviditeľnejších oblastí, do ktorej sa premietajú súčasné sociálne, politické a ekonomické problémy spoločnosti. Šport a športové podujatia sú relevantným spôsobom posilnenia sociálneho začlenenia (Hautbois, Desborders, 2023).

Dlhodobou za najväčší klad športu je pokladaný jeho vplyv na zdravie človeka. Napriek tomu, že šport je všeobecne spájaný s kvalitou života, musíme si uvedomiť aj jeho negatívny vplyv na životné prostredie.

Obrázok 1: Vplyv športu

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2023

Súčasťou športu nie je len konkrétna športová činnosť. Šport to sú aj športové súťaže, výstavba a prevádzka športových areálov a zariadení, výroba športovej výstroje a výbroje – všetky takéto aktivity môžu mať na životné prostredie rôzne potencionálne dopady (Bobula, 2014).

Environmentálne záťaže na Slovensku tvoria veľmi negatívne, rizikové prvky ovplyvňujúce do značnej miery celú funkčno-priestorovú štruktúru našej krajiny. Ich zahrnutie do dnešnej krajiny nie je možné bez pasportizácie a odstránení vplyvu škodlivých látok podieľajúcich sa na znečistení prostredia (Bohuš, Klinda, 2010, Klinda, Lieskovská et al. 2008). Ak medzi ľudské aktivity, ktoré majú vplyv na vznik environmentálnych záťaží patrí aj šport (Enviroportál, 2023), potom je potrebné začať sa zamýšľať nad tým, ako je možné tieto nežiaduce účinky eliminovať.

1 ŠPORT A ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

Celá spoločnosť, vrátane športovej komunity, potrebuje naliehavé opatrenia na zastavenie a zvrátenie straty biodiverzity a poškodzovania prírodného sveta, od ktorého všetci závisíme. Významné miesto a nespochybniteľne kladný prínos športu v živote človeka, vnáša medzi mnohých ľudí spochybnenie o tom, že šport negatívnym spôsobom zasahuje do životného prostredia. Ak sa však pozrieme na túto problematiku hlbšie dostaneme jasné odpovede na to, že tento typ ľudskej aktivity negatívne ovplyvňuje rôzne zložky prírodného prostredia.

Vedci zaznamenali rastúci význam vzťahu medzi životným prostredím a športom (Chalip, 2006 ; Mallen, Chard, 2011). Konkrétne Chalip (2006) predznamenal vznik „diskurzu o vzťahu športu k životnému prostrediu. Od 90. rokov minulého storočia vedci v oblasti športového manažmentu skúmali spôsoby, ako športový priemysel ovplyvňuje prírodné prostredie (Kellison, Hong, 2015; Mallen, Chard, 2012; Mallen, Adams, Stevens, Thompson, 2010, b, Sartore-Baldwin, McCullough, 2018).

Šport predstavuje pohybové aktivity vykonávané na troch úrovniach: rekreačnej, výkonnostnej a profesionálnej. Športovaním vzniká interakcia medzi športovcom, samotným športom a prostredím, v ktorom sa šport vykonáva. Dalo by sa povedať, že človek ovplyvňuje športovou činnosťou životné prostredie, a životné prostredie ovplyvňuje športujúceho človeka. Všetko čo robíme pri športovaní, má dopad na životné prostredie. Napríklad v športe udržiavanie zelených ihrísk vyžaduje používanie pesticídov a herbicídov, spotrebu miliónov litrov ročne. V bazénoch sa využíva chlór a bielidlá na dezinfekciu, veľké športové akcie zanechávajú množstvo odpadov. Len po typickom basketbalovom alebo futbalovom zápase v Spojených štátoch sa asi 50 tisíc plastových pohárov vyhodí do koša. Odhaduje sa, že každý divák po sebe zanechá asi 2 kilogramy potravinového odpadu, z ktorých väčšina vyžaduje recykláciu. Toto je len malá ilustrácia toho, ako šport ovplyvňuje životné prostredie.

Šport napriek svojej schopnosti zabávať ľudí a podporovať zdravie človeka, môže aj výrazne zhoršovať životné prostredie (Gosalwez, 2020). Vzťah medzi športom a životným prostredím je obojstranný. V jednom smere ovplyvňujú športové organizácie životné prostredie napríklad produkciou odpadu (Chard, Mallen, 2012; Trendafilová, Babiak, Heinze, 2013). V opačnom smere životné prostredie ovplyvňuje šport tým, že poskytuje prírodné zdroje, ako sú ihriská a poveternostné podmienky (Kay, Vamplew, 2006).

Jednou z naliehavých otázok v rámci športovej ekológie¹ je silný dôraz na vplyv športu na životné prostredie. Thibault (2009, s. 11) poznamenal, že „šport má významný vplyv na životné prostredie“, pričom dodáva, že „na základe množstva športových podujatí organizovaných po celom svete je naša ekologická stopa súvisiaca so športom obrovská a väčšinou zostáva nepovšimnutá“.

Vzťah medzi životným prostredím a športom je zložitý a symbiotický, pričom jeden druhého významným spôsobom ovplyvňuje. Rôzne športové aktivity závisia od dobre zachovaného prírodného prostredia. Takmer vo všetkých športoch je dôležité zoznámiť sa s prírodným prostredím, rozvíjať poznanie a ocenenie prírodných procesov a vlastností, akými sú počasie, voda, pôda a snehové podmienky (Geneva Environment Network, 2023).

Existujú dva hlavné spôsoby, ako premýšľať o vzťahu športu k životnému prostrediu. Prvý sa týka toho, ako zmeny životného prostredia ovplyvňujú šport, a druhý súvisí s tým, ako môže mať šport sám o sebe vplyv na životné prostredie. V oboch prípadoch je hlavným problémom to, že so Zemou sa v súčasnosti zaobchádza neudržateľným spôsobom možno to chápať ako záležitosť (ne)spravodlivosti (Wilson, Milington, 2020).

Mnohí autori poukazujú na to, že až 85% emisií skleníkových plynov, ktoré vznikajú pri veľkých športových podujatiach pochádza práve z cestovania a ubytovania fanúšikov (Seymour, Kassam, Carlin, 2023).

Vo všeobecnosti prevádzka štandardných športovísk a športových podujatí vedie k zvýšenej spotrebe energie, znečisťovaniu ovzdušia, emisiám skleníkových plynov a zvýšenému ukladaniu odpadov, ako aj poškodzovaniu ozónovej vrstvy, strate biotopov a strate biodiverzity, erózii pôdy a znečisťovaniu vody a ovzdušia. Výrobcovia športových potrieb a organizátori veľkých športových podujatí, akými sú olympijské hry, majstrovstvá sveta, cyklistické preteky Tour de France a iné, vyžadujú tisíce zamestnancov. Získavajú a spotrebúvajú obrovské množstvá zdrojov, vyrábajú milióny spotrebného tovaru, využívajú energiu a vodu, vytvárajú pevný odpad, rozvíjajú pôdu a používajú obrovské množstvo vozidiel. Aj keď sú športové organizácie zriedka veľkými znečisťovateľmi, ich environmentálna stopa je často hlboká. Športové potreby, športové oblečenie, športové zariadenia – všetko zanecháva svoju ekologickú stopu na životnom prostredí.

Na základe horeuvedeného športová aktivita teda môže viesť k:

- ničeniu krehkých ekosystémov,
- hlukovému a svetelnému znečisteniu životného prostredia,
- spotrebe veľkých neobnoviteľných zdrojov (palivo, kov atď.), ako aj prírodných zdrojov (voda, drevo, papier atď.)
- ďalším emisiám skleníkových plynov pri používaní elektriny a rôznych druhov palív,
- zničeniu ozónovej vrstvy (z prevádzky chladiacich jednotiek),
- kontaminácii pôdy a vodných zdrojov v dôsledku používania pesticídov,
- erózii pôdy pri výstavbe športovísk a z pôsobenia fanúšikov na športových podujatiach,
- produkcii veľkého množstva všetkých druhov odpadu zo športových zariadení a fanúšikov (UNEPC, 2004).

¹ Športová ekológia je subdisciplínou športového manažmentu, ktorá sa zaoberá vzťahom športu a prírodného prostredia a obojsmerného vzťahu medzi nimi.

Aj keď športové podujatia prispievajú k národným ekonomikám a poskytujú zábavu pre miliardy ľudí na celom svete, majú aj mnoho priamych a nepriamych vplyvov na životné prostredie. Podľa správy Rapid Transition Alliance sú emisie uhlíka globálneho športového priemyslu ekvivalentné stredne veľkej krajine (Sportanddev, 2023).

Medzi ďalšie vybrané faktory ovplyvňujúce životné prostredie ďalej patria:

Cestovanie: Podujatia vedú k masovému pohybu hráčov, divákov a funkcionárov. Najväčšími vinníkmi sú veľké medzinárodné udalosti, ktoré si vyžadujú významnú leteckú dopravu, ale svoju úlohu zohráva aj cestná doprava, a to aj na základnej úrovni.

Spotreba energie: Energia je potrebná na osvetlenie, vykurovanie, chladenie a napájanie zariadení, zariadení a štadiónov. Spoliehanie sa na neobnoviteľné zdroje energie prispieva ku klimatickým zmenám.

Spotreba vody: Športové ihriská, golfové ihriská a iné vonkajšie zariadenia vyžadujú vodu na zavlažovanie. K využívaniu vody prispievajú aj športy ako plávanie a vodné pólo. V regiónoch, ktoré už čelia nedostatku vody, môžu tieto požiadavky zaťažiť miestne vodné zdroje a prispieť k ekologickej nerovnováhe. Podľa Svetového ekonomického fóra je módný priemysel zodpovedný za 10 % globálnych emisií uhlíka a je druhým najväčším spotrebiteľom vody na svete, pričom na výrobu jedného bavlneného trička je potrebných 700 galónov vody.

Tvorba odpadu: Pri udalostiach vzniká značný odpad vrátane obalov, potravinového odpadu a vyradených propagačných materiálov. Bez vhodných systémov odpadového hospodárstva to môže skončiť na skládkach, čo prispieva k emisiám metánu. Pri výrobe a likvidácii športových potrieb a tovaru vzniká aj odpad.

Odlesňovanie a zmena využívania pôdy: Výstavba nových športových zariadení si často vyžaduje rozvoj pôdy, čo môže viesť k odlesňovaniu, ničeniu biotopov a strate biodiverzity.

Prioritou dnešnej Európskej komisie je tzv. Európska zelená dohoda (European green Deal), ktorá má za úlohu predstaviť plán Európskej komisie na zelenú transformáciu hospodárstva v záujme udržateľnej budúcnosti (Ministerstvo životného prostredia SR, 2023).

Podľa Smagheovej (2024) Európska komisia zverejnila svoju správu o prispievaní športu k Európskej zelenej dohode, čím po prvýkrát sprístupnila tento plán verejnosti. Expertná skupina pre ekologicky zodpovedný šport poverená Európskou komisiou predložila 19. decembra 2023 svoju správu o prispievaní športu k Európskej zelenej dohode. Táto správa, pripravená v rámci pracovného plánu EÚ pre šport na roky 2021-2024, ponúka konkrétne usmernenia a odporúčania, ktoré umožnia európskemu športu dosiahnuť ciele Zelenej dohody. Vo svojej práci sa expertná skupina zamerala na štyri oblasti činnosti:

- inovatívna medzisektorová spolupráca
- udržateľné športové infraštruktúru
- udržateľné športové podujatia
- budovanie kapacít vo vzdelávaní a propagácia udržateľných športových postupov

Pokiaľ ide o odporúčania skupiny, európske inštitúcie, členské štáty a športové organizácie sa vyzývajú, aby

- zlepšili ich riadenie
- vypracovali stratégie trvalo udržateľného rozvoja a akčné plány pre šport
- financovali projekty, ktoré podporujú trvalo udržateľný šport lúka.

1.1 Udržateľnosť v športe

V rámci riešenia problematiky „Športu a životného prostredia“ zaujíma ústredné miesto problém zdravia, a preto všetky problémy je potrebné posudzovať z tohto uhľa. Problém životného prostredia je tak aktuálny a akútny, že ho nemôžeme obísť, nakoľko preniká do všetkých sfér ľudskej činnosti a spolu s ekonomikou a sociálnou sférou tvorí hlavnú zložku trvalo udržateľného rozvoja (UNEP, 2005).

V ekológii sa pod pojmom udržateľnosť rozumie schopnosť uspokojovať potreby dneška bez toho, aby sme budúce generácie pripravili o rovnakú príležitosť, a to zachovávaním životného prostredia. Udržateľnosť je možno najdôležitejšou sociálnou, politickou a ekonomickou výzvou, ktorej dnešná spoločnosť čelí. Tento koncept je predmetom záujmu vedeckej komunity už viac ako 200 rokov, ale slovo udržateľnosť prvýkrát použil pri úvahách o budúcnosti Goldsmith (1972).

Environmentálna udržateľnosť je definovaná podľa Brundtlandovej komisie (1987) ako ochrana prírodného prostredia pre súčasné a budúce generácie. Podľa (Mazurkiewicz, 2005, Dingla, Mallena, 2020) má udržateľnosť environmentálne dôsledky, ktoré zahŕňajú „prevádzky, produkty a zariadenia organizácie, elimináciu odpadov a emisií minimalizáciu praktík, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú využívanie zdrojov budúcim generáciám. Hautbois a Deborders, (2023) konštatujú, že environmentálnu udržateľnosť možno chápať aj ako schopnosť udržiavať stabilitu rušivého spojenia medzi živým svetom a ľudskou kultúrou prostredníctvom udržateľných praktík, ako je prevencia znečisťovania a využívanie obnoviteľných zdrojov. Sociálna udržateľnosť zahŕňa schopnosť sociálneho systému fungovať sociálne prijateľným a udržateľným spôsobom pri zlepšovaní kvality života. Ekonomická udržateľnosť zahŕňa výrobné a investičné úsilie, ktoré podporuje dlhodobú finančnú stabilitu bez negatívneho vplyvu na kultúrne, sociálne a environmentálne aspekty spoločnosti.

Environmentálna udržateľnosť je jedným z najnaliehavejších a najkomplexnejších problémov „*veľkých problémov*“, ktorým súčasný svet čelí, čo zdôrazňuje jej ústredný význam pre mnohé ciele trvalo udržateľného rozvoja Organizácie Spojených národov (Hognestad et al., 2022).

Mnohé štúdie poskytli rôzne definície udržateľnosti. Konkrétna použitá definícia závisí od aspektov udržateľnosti (sociálne, ekonomické, environmentálne, riadenie), ktoré autori skúmajú. Definícia závisí od aspektov (sociálnych, ekonomických, environmentálnych), ktoré sa autori pokúšajú študovať (Hautbois, Deborders, 2023, Hognestad et al., 2022).

Environmentálna udržateľnosť a športové podujatia sú spojené od začiatku 90. rokov minulého storočia (Naes, 2021). Z toho vyplynulo, že odvtedy mnohé športové organizácie začali venovať pozornosť práve environmentálnym výzvam, a to rôznym spôsobom. Trendafilová et al. (2018) poukazujú na tri dosť dobre preskúmané oblasti týkajúce sa environmentálnej udržateľnosti v športe. Ide o: športové podujatia, športové aktivity a prírodu. Všetky zdroje týkajúce sa danej problematiky jasne preukázali, že z väčšej časti predstavujú na mieru šité iniciatívy na prepojenie globálnych problémov environmentálnej udržateľnosti s lokálnymi riešeniami (McCullough, Kellison, 2018, Dingle, Mallen, 2020).

Veľa športových organizácií začína riešiť to, že šport je náročný na fyzické prostredie, najmä s dôrazom na udržateľnosť. Podrobný výskum o špecifických environmentálnych vplyvoch športu na prostredie a úsilí športových organizácií ich riešiť je stále obmedzený (Jenkins, 2008). No napriek tomu viacerí výskumníci skúmali športové organizácie a ich riešenia v súvislosti s environmentálnou udržateľnosťou napríklad v profesionálnom

športe (Francis, Norris, Brinkmann, 2017, Johnson, Ali, 2017, Nguyen, Trendafilová, Pfahl, 2014).

Udržateľnosť životného prostredia má zásadný význam pre oblasť športu, fyzickú aktivitu a vzdelávanie rôznymi spôsobmi. Napríklad rozvoj zariadení a vybavenia na športové činnosti si často vyžaduje využívanie vzácnych prírodných zdrojov, organizovanie športových podujatí často nesie uhlíkovú stopu a vytvára obrovský materiálny odpad, fyzické cvičenia v mnohých prostrediach prináša značné environmentálne riziká, ako je znečistenie ovzdušia alebo nadmerné teplo a účasť na aktivitách v prírode ako napr. kanoistika, horolezectvo môžu ohroziť miestnu biodiverzitu a mikroklimu. Otázky environmentálnej udržateľnosti majú teda opodstatnený význam pre šport, telesnú aktivitu a vzdelávanie na viacerých úrovniach:

- z hľadiska geografického rozsahu (miestneho, regionálneho, národného a globálneho)
- z hľadiska typov zapojenia do aktivít (napr. účastníkov, hráčov, divákov, organizátorov a investorov)
- z hľadiska odbornosti a odhodlania (profesionáli, elitní súťažiaci, amatéri a neformálni účastníci) (Hognestad et al., 2022).

2 ŠPORTOVÉ ORGANIZÁCIE ZAOBERAJÚCE SA OCHRANOU PRÍRODY

Šport a príroda k sebe neodmysliteľne patria. Športovci potrebujú zdravé prostredie a príroda by nemala poškodzovať takú veľkú časť z celej svetovej športovej komunity. Športová komunita môže tiež vytvoriť pozitívne klimatické dedičstvo, nastavením a vytváraním globálnej a lokálnej marketingovej kampane v spolupráci s komunitami fanúšikov a na čele so známymi športovcami.

Ochrana životného prostredia a zmena klímy sú dlho diskutovanými problémami, ktoré len nedávno prilákali nadnárodné obavy, najmä z dôvodu obrovského nárastu medzinárodného mediálneho pokrytia (Zhang et al. 2022, Dickson a Arcodia 2010).

V posledných rokoch viaceré mimovládne a občianske organizácie oficiálne oznámili potrebu riešiť environmentálne externality svojich činností. Mnohé medzinárodné dohody viedli k tomu, že sa národné, regionálne a miestne vlády zaviazali konať ekologickejšie (Collins et al. 2009).

Je známe, že veľké športové megapodujatia sa často považujú za akcelerátory cestovného ruchu a regionálneho rozvoja, napriek tomu, že majú viaceré škodlivé environmentálne a sociálne dôsledky. Environmentálna udržateľnosť týchto podujatí je teda v posledných rokoch veľkým problémom (Zhang et al. 2022, Qi 2009, Chernushenko a kol. 2001a, Chernushenko a kol. 2001b, Dingle a Mallen 2017, Knott a kol. 2015, McCullough a Kellison 2017, Preuss 2011, Preuss 2007).

Riešenie tejto problematiky sa premietlo do rôznych environmentálnych programov aktívne realizovaných nielen MOV ale aj inými medzinárodnými športovými organizáciami (Bogoljubova, et. al., 2011).

SPORT OF NATURE

Je to organizácia vytvorená s cieľom využiť obrovský potenciál športu na dosiahnutie ambiciózných cieľov, a to pozitívnu zmenu v prírode. Ide o spoločnú iniciatívu Medzinárodnej únie na ochranu prírody (IUCN), Medzinárodného olympijského výboru (IOC), Programu OSN pre životné prostredie UNEP), sekretariátu Dohovoru o biologickej diverzite (CBD) a Sais of Change. Cieľom programu je do roku 2030 priniesť transformačné pre prírodu v športe

pozitívne opatrenia, ktoré umožnia presadzovať prírodu a prispieť tým k jej ochrane (Sports for nature, 2023).

Konaním pre prírodu môže šport:

- Prispieť k cieľom OSN v oblasti trvalo udržateľného rozvoja (SDG) a jej Agende 2030
- Pokročiť v implementácii globálneho rámca pre biodiverzitu
- Urýchliť úsilie o zmiernenie zmeny klímy a adaptáciu na ňu ochranou a obnovou prírody

UNEP

Program UNEP vytvorila Organizácia Spojených národov s cieľom organizovať podujatia zamerané na ochranu a zlepšenie kvality životného prostredia v prospech súčasnej a budúcej generácie. Program OSN pre životné prostredie (United Nations Environment Programme – UNEP) vznikol v roku 1972 a jeho sídlo je v hlavnom meste Keni v Nairobi. Medzi jeho hlavné úlohy patrí podpora medzinárodnej spolupráce v oblasti životného prostredia, koordinácia environmentálnych programov OSN, sledovanie stavu životného prostredia, navrhovanie globálnych a regionálnych opatrení a riešení najväčších environmentálnych problémov, podpora rozvoja výskumu. Zodpovedá za environmentálnu stránku udržateľného rozvoja a prepojenie s jeho ekonomickou a sociálnou dimenziou. Pod hlavičkou UNEP fungujú a uzatvárajú sa dôležité medzinárodné zmluvy v oblasti životného prostredia (Ministerstvo životného prostredia, 2024).

Vzťah medzi zdravím a kvalitou životného prostredia, zdravím a športom (fyzickou kultúrou) je tak zrejímavý, že sa nad ním netreba vôbec pozastavovať. Otázky športu, trvalo udržateľného rozvoja a životného prostredia sa stávajú čoraz viac dôležitejšími a diskutovanými v rámci programu OSN pre životné prostredie UNEP (UNEP, 2023).

Program UNEP zastáva vedúcu svetovú autoritu v oblasti životného prostredia. Jeho poslaním je inšpirovať, informovať a umožniť národom a ľuďom zlepšiť kvalitu ich života bez toho, aby ohrozili kvalitu života budúcich generácií. Už viac ako 50 rokov spolupracuje s vládami, občianskou spoločnosťou, súkromným sektorom a subjektmi OSN na riešení najpálčivejších environmentálnych výziev ľudstva od obnovy ozónovej vrstvy až po ochranu svetových morí a podporu zelenej, inkluzívnej ekonomiky (UNEP, 2024).

UNEP začala pracovať v roku 1994 na štúdiu vzťahu športu a životného prostredia, pričom sa hľadali spôsoby a formy vzájomne výhodnej spolupráce so športovými organizáciami v záujme rozvoja športu a zachovania a skvalitnenia životného prostredia, t.j. ako môže šport prispieť k ochrane a zdraviu životného prostredia a ako môžu životné prostredie a environmentálne organizácie prispieť k rozvoju športu a prostredníctvom neho k zdraviu ľudí. Spojenie so svetom športu je dlhodobou prioritou Programu OSN pre životné prostredie (UNEP, 2004).

Podľa Falta (2006) čoraz častejšie nachádzame športové osobnosti, ktoré sú ochotné vystúpiť v mene životného prostredia. Záleží im na tom, pretože zmeny životného prostredia ovplyvňujú ich šport.

Úlohou UNEP je sledovať tieto zmeny a následne upozorniť partnerov vo vláde, podnikaní a občianskej spoločnosti na nebezpečenstvá a pomôcť im identifikovať účinné reakcie. Svet športu je jedným z takýchto partnerov. Ide o významné odvetvie samo o sebe so značným vplyvom na životné prostredie. Je to tiež symbol a v UNEP verí, že aj mocný nástroj na obhajobu. MOV a mnohé iné spoločnosti a organizácie (NIKÉ,

NFL a iné) čoraz viac uznávajú prepojenie medzi športom a životným prostredím a hľadajú spôsoby, ako začleniť princípy udržateľnosti a environmentálnej zodpovednosti do toho, čo robia.

UNEP uvádza najbežnejšie negatívne environmentálne externality

- Degradácia citlivých ekosystémov alebo nedostatok pôdy pre šport
- Hluk a svetelné znečistenie spôsobené športom
- Využívanie neobnoviteľných zdrojov (palivo, kovy atď.)
- Využívanie prírodných zdrojov (voda, drevo atď.)
- Emisie skleníkových plynov spôsobené spotrebou elektrickej energie a palivo
- Kontaminácia pôdy a vody z používania pesticídov
- Degradácia pôdy počas výstavby a od účastníkov
- Akumulácia odpadu z budov zariadení a návštevníkov
- Poškodzovanie ozónovej vrstvy v dôsledku chladí

CHAMPIONS OF THE EARTH

Organizácia Spojených národov pre životné prostredie (UNEP) ustanovila v roku 2005 program **Champions of the Earth** ako každoročný program ocenení vynikajúcich environmentálnych lídrov z verejného a súkromného sektora a občianskej spoločnosti.

Mnohým športovým osobnostiam záleží aj na životnom prostredí, pretože sú svetoobčania (Falt, 2006).

V programe participujú a združujú sa aj športovci propagujúci environmentálne aktivity. Program vznikol presne z dôvodu ochrany životného prostredia aj v športovom odvetví. Daná organizácia každoročne v programe oceňuje jednotlivcov, skupiny a organizácie, ktorých činy majú transformačný vplyv na životné prostredie. Ocenenie Champions of the Earth je najvyšším environmentálnym vyznamenaním OSN. Od roku 2005 uznáva hrdinov, ktorí inšpirujú, povzbudzujú ostatných, aby sa k nim pridali, a bránia lepšiu, udržateľnejšiu budúcnosť (Champions of the Earth, 2023).

Ocenenie získavajú jednotlivci alebo skupiny, majúce zásluhy na ochranu životného prostredia. Spravidla sa ročne vyberie päť až sedem laureátov. Každý laureát je pozvaný na slávnostné odovzdávanie cien, kde si prevezme trofej, prednesie d'akovnú reč a zúčastní sa tlačovej konferencie. Pričom ocenení získavajú špeciálnu na to vytvorenú trofej (Fordinálová, 2009).

Ocenenia sa odovzdávajú v štyroch kategóriách:

- **Politické vedenie** – jednotlivci alebo organizácie vo verejnom sektore zavádzajú globálne alebo národné opatrenia pre zlepšenie životného prostredia
- **Inšpirácia a akcia** - jednotlivci alebo organizácie podnikajú odvážne kroky ako inšpiráciu vedúcu k pozitívnej zmene na ochranu Zeme
- **Podnikateľská vízia** - jednotlivci alebo organizácie spochybňujú „status quo“ s cieľom vybudovať čistejšiu budúcnosť, budujú systémy, vytvárajú nové technológie a vedú prelomovú víziu

- **Veda a inovácie** - jednotlivci alebo organizácie posúvajú hranice technológie s cieľom dosiahnuť výrazný environmentálny prínos. Vymýšľajú možnosti pre udržateľnejší svet (Champions of the earth, 2023).

ZÁVER

Otázky životného prostredia sú v dnešnom modernom svete čoraz aktuálnejšie a diskutuje sa o nich na všetkých úrovniach verejného života. Formulácia a praktické riešenie globálnych problémov v interakcii s riešením vznikajúcich problémov v športovom priemysle ovplyvňuje záujmy všetkých národov planéty. Je potrebné si uvedomiť, že ekologizácia v celosvetovom meradle najpriamejšie ovplyvnila športový priemysel. Šport je jedinečný a silný kultúrny fenomén. Má významný sociálny a ekonomický vplyv, ako aj veľký environmentálny vplyv. Ekologická stopa športu je značná a venuje sa jej pomerne málo pozornosti (Jenkins, 2008). Práve preto je potrebné apelovať na organizátorov športových podujatí na dodržiavanie opatrení, ktoré budú minimalizovať negatívny dopad športu na životné prostredie. Environmentálna udržateľnosť v športe predstavuje vážny problém, ktorému je potrebné venovať veľkú pozornosť. Pred nami sa preto črtá otázka, či môže byť šport udržateľný? Pričom táto otázka predstavuje kľúčový bod na začatie výskumu a diskusií o športe a udržateľnosti. V centre vzťahu ekológie a športu stojí predovšetkým človek a jeho aktivity. Tento vzťah ide dvoma smermi. Športové aktivity, ktoré sa realizujú pri výstavbe a prevádzke športových zariadení, organizovaní a konaní športových súťaží, rôzne úrovne ovplyvňujúce životné prostredie a na druhej strane stav životného prostredia ovplyvňuje ľudský organizmus vrátane zdravia, bezpečnosti a športového výkonu športovcov. Jedným z najdôležitejších problémov pri organizovaní športových podujatí je venovať pozornosť environmentálnym aspektom a trvalo udržateľnému rozvoju. Navrhujeme pre vlády krajín vytvoriť stratégiu environmentálnej udržateľnosti, ktorá by zahŕňala ciele, aby mal šport v jednotlivých krajinách čistý pozitívny vplyv na životné prostredie. Na záver je potrebné zdôrazniť, že športovci a športové organizácie venujú pozornosť dôležitým environmentálnym problémom a športový priemysel podporuje environmentálne príčiny. Svetové športové hviezdy sa vďaka svojej popularite a autorite stávajú iniciátormi mnohých medzinárodných environmentálnych kampaní a podujatí. Športoviská, ktoré využívajú produkty, systémy a technológie šetrnejšie k životnému prostrediu, prispievajú k rastu environmentálneho priemyslu tým, že sú iniciátormi a príkladmi pozitívnych praktík. Dôležitým aspektom tejto problematiky je, že prostredníctvom týchto podujatí svetová vláda upozorňuje na environmentálne problémy našej planéty a snaží sa ich riešiť na globálnej úrovni.

POĎAKOVANIE

Tento príspevok je výstupom z projektu APVV-20-0094 Environmentálna spravodlivosť v kontexte sociálnej práce.

POUŽITÉ ZDROJE

- ANTALOVÁ, V., I. HORVÁTHOVÁ. 2018. *Zdravý ako buk*. Inštitút environmentálnej politiky. [online]. [cit. 2023-12-10] dostupné na: https://www.minzp.sk/files/iep/2018_10_zdravy_ako_buk.pdf.
- BOBULA, Juraj. 2014. Šport a životné prostredie. In: *Spoločenský význam športu*. FTVŠ Bratislava ISBN 978-80-89460-16-8- [online]. [cit. 2023-11-18] dostupné na: https://www.olympic.sk/sites/default/files/field_media_file/2014-05/spolocensky-vyznam-sportu-zbornik-19975_1.pd.
- BOHUŠ, P., J. KLINDA. 2010. *Environmentálna regionalizácia Slovenskej republiky*. Bratislava: MŽP SR, Banská Bystrica: SAŽP, s. 9 – 21.
- БОГОЛЮБОВА, Н.М. Проблемы экологии в деятельности международного олимпийского комитета / Н.М. Боголюбова, Н.Ю. Николаева // Ученые записки российского государственного гидрометеорологического университета. – 2011. – № 21. – С. 155-164.
- COLLINS, A., C. JONES, M. MUNDAY. 2009. *Assessing the environmental impacts of mega sporting events: two options?* Tourism Management 30(6): 828–837.
- ČERMÁK, O., D. BARLOKOVÁ, Ľ. HORANOVÁ, J. ILLAVSKÝ, I. ŠKULTÉTYOVÁ. 2008. *Životné prostredie*. STU v Bratislave, 391 s., ISBN 978-80- 227-2958-1.
- DICKINSON, C., C. ARCODIA. 2010. Promoting sustainable event practice: The role of professional associations. In: *International Journal of Hospitality Management* 29(2): 236–244.
- DINGLE, G., CH. MALLEN. 2020. *Sport and Environmental Sustainability*. London. ISBN 9781003003694.
- DOLEŽAL, T., P. MÁLEK. 2000. *Ekologické aspekty telesné výchovy, sportu a turistiky*. Praha. Karolinum. ISBN 9788024601366 .
- FALT, Eric. 2006. Sport and Environment. In: *Environmental Health Perspectives* Volume 114, Issue 5 Pages A268 - A269 [online]. [cit. 2023-11-18] dostupné na: <https://ehp.niehs.nih.gov/doi/full/10.1289/ehp.114-a268>
- FERRER, Marthe. 2023. *Sport is both a climate victim and villain. These champions show there's another way*. [online]. [cit. 2023-12-01] dostupné na: <https://www.euronews.com/green/2023/03/04/sport-is-both-a-climate-victim-and-villain-these-champions-show-theres-another-way>.
- FORDINÁLOVÁ, Ľubica. 2009. *Champions of the Earth*. [online]. [cit. 2024-01-18] dostupné na: <https://www.vedatechnika.sk/sk/ocenenia/medzinarodne-ceny/champions-earth/>
- FRANCIS, T., J., NORRIS, R., BRINKMANN. 2017. *Sustainability initiatives in professional soccer*. Soccer Society, 18(2–3), 396–406.
- GENEVA ENVIRONMENT NETWORK. 2023. Sports, the Environment, and the Role of International Gen. [online]. [cit. 2023-12-18] dostupné na: <https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/sports-the-environment-and-the-role-of-international-geneva/>
- GOLDSMITH, E. 1972. *A Blueprint for Survival*; Houghton Mifflin: Boston, MA, USA. ISBN 0854682627, 9780854682621.

- GOSALVEZ, Emma. 2020. *Sport and the Environment: What is the Connection?* [online]. [cit. 2024-01-18] dostupné na: <https://cnr.ncsu.edu/news/2020/11/sport-environment-connection/>
- HAUTBOIS, CH., DESBORDERS, M. 2023. *Sustainability in Sport: Sport, Part of the Problem ... and of the Solution*. *Sustainability* 2023, 15(15), 11820; [online]. [cit. 2023-12-28] dostupné na: <https://doi.org/10.3390/su151511820>.
- HOGNESTAD, H.K. R., GIULIANOTTI, H. THORPE, T. LANGSETH, B., GILS. 2022. Environmental Sustainability in Sports, Physical Activity and Education, and Outdoor Life. In: *Frontiers in Sports and Active Living*. Sports Act. Living, 21 February 2022 Sec. The History, Culture and Sociology of Sports Volume 4 - 2022 | <https://doi.org/10.3389/fspor.2022.853599>.
- CHALIP, L. 2006. Toward a distinctive sport management discipline. In: *Journal of Sport Management*, 20 (1), 1–21. <https://doi.org/10.1123/jsm.20.1.1>.
- CHARD, CH., CH., MALLÉN. 2012. Examining the linkages between automobile use and carbon impacts of community-based ice hockey. In: *Sport Management Review* Volume 15, Issue 4, November 2012, Pages 476-484 [online]. [cit. 2024-01-18] dostupné na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1441352312000204>
- CHAMPIONS OF THE EARTH. 2023. [online]. [cit. 2023-12-18] dostupné na: <https://www.unep.org/championsofearth/about-award>.
- CHERNUSHENKO, D., A. VAN der KAMP, D. STUBBS. 2001a. *UNEP & Resources, I. U. for C. of N. and N. (2001a) Sustainable sport management*. UNEP.
- CHERNUSHENKO, D., A. VAN der KAMP, D. STUBBS 2001b. *UNEP & Resources, I. U. for C. of N. and N. (2001b) In: Sustainable sport management: running an environmentally, socially and economically responsible organization*. UNEP.
- JENKINS, Heledd. 2008. The environmental impacts of sport: the case of football. In: *Human Geography Social geography and social inclusion*. [online]. [cit. 2023-12-25] dostupné na: https://www.cardiff.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0010/348661/the-environmental-impacts-of-sport-the-case-of-football.pdf.
- JOHNSON, J., A.E., ALI. 2017. Skating on thin ice? An interrogation of Canada's melting pastime. *World Leisure Journal*, 59(4), 259–271.
- KLINDA, J., Z. LIESKOVSKÁ, Z. et al. 2008. *Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007*. Bratislava: MŽP SR, Banská Bystrica: SAŽP, s. 121 – 172 ISBN, 80-88833-47-5.
- KORAUŠ, A. 2012. Životné prostredie a jeho ekonomická dimenzia. In: *Globálne existenciálne riziká*. Zborník z konferencie so zahraničnou účasťou. Bratislava. ISBN: 978-80-89281-86-2.
- LEVICKÁ, Jana. 2023: *Environmentálna sociálna práca*. Trnava: UCM.
- MALLÉN, CH., CHARD, CH. 2011. A framework for debating the future of environmental sustainability in the sport academy. In: *Sport management review* Volume 14 Issue 4 Page 424-433 DOI 10.1016/j.smr.2010.12.002 [online]. [cit. 2023-12-20] dostupné na: ebsci.com/wos/woscc/fullrecord/WOS:000208911600009?SID=EUW1ED0AD8Xu8daDDsvIy0VYct9v1.
- MALLÉN, CH., CHARD, CH. 2012. *What could be" in Canadian sport facility environmental sustainability*. [online]. [cit. 2024-01-18] dostupné na: <https://ideas.repec.org/a/taf/rsmrxx/v15y2012i2p230-243.html>.
- MALLÉN, CH., L. ADAMS, L. THOMSON. 2010b. Environmental Sustainability in Sport facility management: A Delphi Study. In: *European Sport management Quarterly*. DOI: 10.1080/16184741003774521. [online]. [cit. 2023-12-13] dostupné na: <https://doi.org/10.1080/16184741003774521>

<https://www.semanticscholar.org/paper/Environmental-Sustainability-in-Sport-Facility-A-Mallen-Adams/cb5ab782369b64ba0587e6621923fdbc9a0fc443>

MAZURKIEWICZ, Piotr. 2005. Corporate self-regulation and multi-stakeholder dialogue. In E. Croci (Ed.), In: *The handbook of environmental voluntary agreements* (pp. 31–45). Dortrecht: Springer.

McCULLOUGH, B. P., T.B. KELLISON. 2018. *Routledge Handbook od Sport and Environment*. Londýn. [online]. [cit. 2023-12-18] dostupné na: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fspor.2021.659240/full#B4>.

McCULLOUGH, B.P., ORR, M., KELLISON, T. 2023. Sport Ecology: Conceptualizing an Emerging Subdiscipline Within Sport Managment. [online]. *Journal of Sport Managment*, 34(6):509-520 [online]. [cit. 2023-12-08] Dostupné na: <https://journals.humankinetics.com/view/journals/jsm/34/6/article-p509.xml>.

MINISTERSTVÍ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. 2024. Program OSN pro životní prostředí (UNEP). [online]. [cit. 2023-12-25] dostupné na: https://www.mzp.cz/cz/program_osn_pro_zivotni_prostredi_unep.

NAESS, H., E. 2021. Is ISO20121 Certification a Detour or Gamechanger for Eco-Strivng Sport Evants? A Conceptual Typology In: *Sports Act. Living* 13May 2021. Sec. The History, Culture ans Sociology od Sports- Volume 3 - 2021[online]. [cit. 2023-12-20] dostupné na: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fspor.2021.659240/full> | <https://doi.org/10.3389/fspor.2021.659240>.

NGUYEN, S. N., S., TRENDAFILOVÁ, M.E. PFAHL. 2014. The natural-resource-based view of the firm (NRBV): Constraints and opportunities for a green team in professional sport. In: *International Journal of Sport Management*, 15(4), 485–517.

NOSKOVIČ, J. et al. 2007. Ochrana a tvorba životného prostredia. Nitra : SPU, 2007. 152 s. ISBN 978-80-8069-978-9.

TRENDALFIOVÁ, S., .et al. 2018. Environmental sustainability scholarship and the efforts of the sport sector: A rapid review of literature. *Cogent Social Sciences*, 4(1), 1-15. doi 10.1080/23311886.2018.1467256 [online]. [cit. 2023-12-20] dostupné na: <https://sustainablesport.tamu.edu/wp-content/uploads/2023/07/McCullough-Trendafilova-2018-compressed.pdf>

TRENDALFIOVÁ, S., K., BABIAK, K., HEINZE. 2013. Corporate social responsibility and environmental sustainability: Why professional sport is greening the playing field. In: *Sport Management Review*. Volume 16, Issue 3, August 2013, Pages 298-313. [online]. [cit. 2023-12-18] dostupné na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1441352312001404>.

SARTORE-BALDWIN, M., B. McCULLOUGH. 2018. Equity-based sustainability and ecocentric management: Creating more ecologically just sport organization practices In: *Sport Management Review*, 2018•Taylor & Francis. [online]. [cit. 2024-01-18] dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1016/j.smr.2017.08.009>

SEYMOUR, R., S. KASSAM, C.CARLIN. 2023. *Impact of sports on the environment*. . [online]. [cit. 2023-12-28] dostupné na: <https://www.sportresolutions.com/news/view/impact-of-sports-on-the-environment>.

SMAGGHEOVÁ, Claire. 2024. *The contribution of sport to the Eurepean green deal* [online]. [cit. 2024-01-18] dostupné na: <https://www.sportanddev.org/latest/news/contribution-sports-european-green-deal>

SPORTANDEV. 2023. *Sport and the environment: a team game*. [online]. [cit. 2023-12-18] dostupné na: <https://www.sportanddev.org/thematic-areas/environment-and-sustainability/sport-and-environment-team-game>.

SPORTS FOR NATURE FRAMEWORK. 2023. Information pack. [online]. [cit. 2023-11-18] dostupné na: <https://www.iucn.org/sites/default/files/2023-08/sports-for-nature-info-pack.pdf>.

STREĎANSKÝ, Jozef. 2010. Hodnotenie kvality životného prostredia. 2. vyd. Nitra : SPU, 2010. 168 s. ISBN 978-80-552-0423-9.

THIBAULT, L. 2009. Globalization of Sport: An Inconvenient Truth

In: *Journal of Sport Management*, 23 (1), 1–20. <https://doi.org/10.1123/jsm.23.1.1>. [online]. [cit. 2024-01-18] dostupné na: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000262965700001?SID=EUW1ED0AD8Xu8daDDsvIy0VYcT9v1>

UNEP 2023. *Šport a športové prostredie*. [online]. [cit. 2023-11-28] dostupné na: <http://www.unepcom.ru/unep/sportaenv/543-sportaenv.html>.

UNEP 2024. [online]. [cit. 2023 11-18] dostupné na: <https://www.unep.org/who-we-are/about-us>.

WILSON, B., B. MILINGTON. 2020. Sport end the environment. In book: *Sport and Physical Culture in Canadian Society* (Edited by Jay Scherer & Brian Wilson) (pp.330-354) Publisher: Pearson.

ZHANG, C., X. ZHOU, B. ZHOU, Z. ZHAO. 2022. *Impacts of a mega sporting event on local carbon emissions: a case of the 2014 Nanjing Youth Olympics*. *China Economic Review* 73(Jun): 101782.

Kontakt

PaedDr. Monika Orliková, PhD. (monika.orlikova@ucm.sk)

Ústav sociálnej práce a sociálnej politiky

Fakulta sociálnych vied

UCM v Trnave

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava